

A. A. IDANOV

IN JURUL LUCRĂRII LUI

G. F. ALEXANDROV :

„ISTORIA FILOSOFIEI OCCIDENTALE“

EDITURA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Proletari din toate țările, uniți-vă

A. A. JDANOV -

A. A. JIDANOV

**CUVÂNTARE LA DISCUȚIILE
ÎN JURUL LUCRĂRII LUI G. F. ALEXANDROV:
„ISTORIA FILOSOFIEI OCCIDENTALE”**

EDITURA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

1947

Traducerea de față a fost întocmită în colectivul de redacție al Editurii Partidului Comunist Român, după originalul în limba rusă, apărut în revista „Bolșevic”, Nr. 16, din 30.VIII.1947.

Tovarăși ! Discuțiile în jurul cărții tov. Alexandrov nu s'au menținut în cadrul temei în discuție, ele au depășit acest cadru în sensul lărgirii și al aprofundării, atingând și probleme mai generale din domeniul filosofiei. Aceste discuții s'au transformat într'un fel de conferință pan-unională asupra chestiunilor privind situația muncii filosofico-științifice în general. Aceasta este, desigur, firesc și necesar. Crearea unui manual de istorie a filosofiei, a primului manual marxist în acest domeniu, este o sarcină de o uriașă însemnătate științifică și politică. Deaceia nu întâmplător a acordat Comitetul Central mare atenție acestei chestiuni, organizând discuția de față.

A elabora un bun manual de istorie a filosofiei înseamnă a înarma intelectualitatea noastră, cadrele și tineretul nostru, cu o nouă și puternică armă ideologică, și, în același timp, a face un mare pas înainte pe drumul dezvoltării filosofiei marxiste-leniniste. Sunt deci explica-

bile exigențele accentuate, manifestate cu acest prilej față de un astfel de manual. Lărgirea cadrului de discuție s'a dovedit, prin urmare, utilă. Rezultatele acestei discuții vor fi, fără îndoială, importante, cu atât mai mult cu cât au fost atinse cu acest prilej nu numai chestiuni în legătură cu aprecierea manualului, dar și problemele mult mai largi ale muncii filosofice.

Imi voi permite să ating ambele teme. De parte de mine intenția de a face rezumatul debaterilor — această sarcină revine autorului lucrării — eu iau cuvântul numai în cadrul discuțiilor.

Cer scuze în prealabil pentru faptul că voi recurge la citate, deși tov. Baskin, ne-a pus în vedere să nu recurgem la ele. Desigur că tovarășul Baskin, cărmaci iscusit și cu experiență în materie de filosofie, se poate descurca cu ușurință pe mările și oceanele filosofiei, fără instrumente de navigație, apreciind totul din ochi, cum spun marinarii (râsete). Să-mi fie deci permis, mie, aspirant în filosofie care pășește pentru prima oară pe vreme de furtună cumplită pe coverta nesigură a corabiei filosofice, să folosesc citate spre a mă orienta oarecum, și spre a nu mă rătăci dela traseul drept. (Râsete, aplauze).

Trec la observațiile cu privire la manual.

I.

LIPSURILE CARTII TOV. ALEXANDROV

Cred că suntem îndreptățiți a pretinde dela un manual de istorie a filosofiei respectarea următoarelor condițiuni, elementare, după părerea mea.

În primul rând, obiectul istoriei filosofiei, ca știință, trebuie să fie definit cu precizie în manual.

În al doilea rând, manualul trebuie să fie științific, adică întemeiat pe realizările contemporane ale materialismului dialectic și istoric.

În al treilea rând, expunerea istoriei filosofiei să nu fie scolastică, ci creatoare și eficientă, să fie legată direct cu problemele actuale, să lămurească aceste probleme și să schițeze perspectivele dezvoltării viitoare a filosofiei.

În al patrulea rând, materialul citat să fie verificat și concludent.

În al cincilea rând, stilul să fie clar, precis și convingător.

Cred că manualul nu îndeplinește aceste condițiuni.

Înainte de toate, chestiunea obiectului științei.

Tov. Kivenco arată că manualul tov. Alexandrov nu prezintă o noțiune clară a obiectului științei și, cu toate că manualul cuprinde un mare

număr de definiții având o însemnătate de ordin particular, în el nu există totuși o definiție completă, generalizatoare, întrucât fiecare definiție particulară lămurește doar unele aspecte ale chestiunii. Această observație este cu totul justă. Obiectul istoriei filosofiei rămâne nedefinit. Definiția dată la pag. 14 nu este completă. Definiția dela pag. 22, scrisă în cursiv, care este probabil definiția principală, este greșită în esență; dacă ne-am declara de acord cu autorul că „istoria filosofiei este istoria dezvoltării progresive, ascendente a cunoștințelor omului despre lumea înconjurătoare“, ar însemna că obiectul istoriei filosofiei coincide cu obiectul istoriei științei în genere, iar în acest caz filosofia ar apărea ca știința științelor, ceea ce a fost demult respins de marxism.

Este iarăși greșită și imprecisă afirmația autorului că: istoria filosofiei este istoria apariției și dezvoltării multor idei contemporane, căci în cazul de față noțiunea de „contemporan“ se identifică cu noțiunea de „științific“, ceea ce desigur este greșit. În definirea obiectului istoriei filosofiei trebuie să se pornească de la definițiile științei filosofice date de Marx, Engels, Lenin și Stalin.

„Marx a preluat și a dezvoltat această latură revoluționară a filosofiei lui Hegel. Materialis-

mul dialectic „nu are nevoie de nici o filosofie care să se plaseze deasupra tuturor celorlalte științe“. De la filosofia anterioară rămâne „știința gândirii și legilor acesteia — logica formală și dialectică“. Iar dialectica, după cum o înțeleg Marx și Hegel, cuprinde ceea ce astăzi se numește teoria cunoașterii, gnoseologia, care trebuie să-și analizeze obiectul în evoluția lui istorică, studiind și generalizând origina și dezvoltarea cunoașterii, trecerea de la neștiință la cunoaștere“ (V. I. Lenin, vol. XVIII, pag. 11).

Istoria științifică a filosofiei este prin urmare istoria zămislirii, apariției și evoluției concepției materialiste științifice despre lume și a legilor acesteia. Intrucât materialismul a crescut și s'a dezvoltat în lupta împotriva curentelor idealiste, istoria filosofiei este prin urmare și istoria luptei dintre materialism și idealism..

Cât privește caracterul științific al manualului, din punctul de vedere al folosirii realizărilor contemporane ale materialismului istoric și dialectic, lucrarea prezintă greșeli multe și foarte serioase.

Autorul prezintă istoria filosofiei și dezvoltarea ideilor și a sistemelor filosofice, ca o dezvoltare lină, evolutivă, prin acumularea transformărilor cantitative. Astfel se creiază impresia că marxismul ar fi apărut ca o simplă ur-

mare frească a dezvoltării teoriilor progresiste cari l-au precedat, în primul rând a teoriei materialiştilor francezi, a economiei politice engleze şi a şcoalei idealiste a lui Hegel.

La pag. 475 autorul spune că teoriile filosofice dinaintea lui Marx şi Engels, deşi cuprindeau uneori descoperiri mari, n'au fost însă consecvente până la capăt şi ştiinţifice în toate concluziile lor. O astfel de definiţie deosebeşte deci marxismul de sistemele filosofice premarxiste, ca fiind o teorie consecventă până la capăt şi ştiinţifică în toate concluziile ei. Prin urmare, deosebirea dintre marxism şi teoriile filosofice premarxiste constă numai în aceea că acestea nu au fost consecvente până la capăt şi ştiinţifice, şi că vechii filosofi „greşeau“ doar.

Precum vedeţi, aci e vorba numai de schimbări cantitative. Dar aceasta e metafizică. Apariţia marxismului a fost o adevărată descoperire, o revoluţie în filosofie. Desigur, ca orice descoperire, ca orice salt, ca orice întrerupere a dezvoltării treptate, ca orice trecere la o stare nouă — această descoperire nu s'a putut produce fără o acumulare prealabilă de schimbări cantitative, în cazul de faţă o acumulare a rezultatelor dezvoltării filosofiei până la descoperirea lui Marx şi Engels. E vădit că autorul nu înţelege că Marx şi Engels au creat o filoso-

le nouă, care se deosebește calitativ de toate celelalte sisteme filosofice, chiar progresiste, din trecut. Oricine cunoaște raportul dintre filosofia marxistă și filosofile precedente, revoluția pe care marxismul a provocat-o în filosofie, transformând-o în știință. Cu atât mai ciudat apare deci faptul că autorul își concentrează atenția nu asupra a ceea ce este nou și revoluționar în marxism, în comparație cu sistemele filosofice anterioare, ci tocmai asupra ceea ce leagă marxismul de dezvoltarea filosofiei premarxiste. Marx și Engels afirmau însă el însuși că descoperirea lor înseamnă sfârșitul filosofiei vechi.

„Sistemul lui Hegel a fost ultima și cea mai desăvârșită formă a filosofiei întrucât ea este privită ca o știință aparte, care se situează deasupra tuturor celorlalte științe. Odată cu acest sistem a suferit un naufragiu întreaga filosofie. A rămas numai modul dialectic de gândire, conceperea întregii lumi naturale, istorice și intelectuale, ca o lume în infinită mișcare și schimbare, într'un proces continuu de apariție și dispariție. Acum, nu numai filosofiei, dar tuturor științelor li s'a pus problema de a descoperi legile mișcării acestui etern proces de transformare, în fiecare domeniu în parte. În aceasta constă moștenirea lăsată de filosofia hegeliană

succesorilor săi". (Marx-Engels, „Opere“, Anexă la „Anti-Dühring“, pag. 380. ed. rusă).

Autorul nu înțelege, probabil, procesul istoric concret al dezvoltării filosofiei.

Una din deficiențele esențiale, dacă nu chiar deficiența principală a acestei lucrări constă în ignorarea faptului că în decursul istoriei s'au schimbat nu numai concepțiile asupra problemelor filosofice, ci însăși sfera problemelor; însuși obiectul filosofiei era în continuă transformare, ceea ce corespunde în totul naturii dialectice a cunoașterii umane; acest lucru trebuie să fie clar oricărui dialectician adevărat.

Tov. Alexandrov, expunând în pag. 24 a lucrării sale filosofia Grecilor antici, spune: „Filosofia, ca domeniu independent al cunoașterii, a apărut în societatea sclavagistă a Greciei antice“. Iar mai departe: „Apărând ca un domeniu special al cunoașterii, în sec. al VI-lea înaintea erei noastre, filosofia a ajuns la o largă răspândire“.

Putem oare vorbi despre filosofia Grecilor antici ca despre un domeniu special, diferențiat al cunoașterii? Firește că nu. Concepțiile filosofice ale Grecilor au fost atât de strâns legate de concepțiile lor asupra științelor naturale și politice, încât nu trebuie și nici nu avem dreptul să aplicăm științei grecești diviziunea și clasi-

ficarea noastră a științelor, apărută mai târziu. Grecii cunoșteau de fapt numai o singură știință indivizibilă, care îngloba și noțiunile filosofice. Dacă studiem pe Democrit, Epicur sau Aristotel, constatăm că toți confirmă în aceeași măsură ideea lui Engels că „filosofii greci antici au fost în acelaș timp și naturaliști”. (F. Engels. *Dialectica naturii*. — K. Marx și F. Engels, vol. XIV. pag. 498 ed. rusă)

Specificul dezvoltării filosofiei constă în faptul că pe măsură ce evoluau cunoștințele despre natură și societate, științele pozitive se desprindeau una după alta de filosofie. Prin urmare, domeniul filosofiei se reducea mereu, în schimb evoluau științele pozitive (voi observa cu această ocazie, că acest proces nu este terminat nici până în ziua de azi) și această eliberare a științelor naturii și a științelor sociale de sub egida filosofiei reprezintă un proces progresist, atât pentru științele naturii și sociale, cât și pentru filosofie însăși.

Creatorii sistemelor filosofice din trecut, care pretindeau cunoașterea adevărului absolut, nu puteau, în ultima analiză, să contribuie la progresul științelor naturale, căci ei le înfățișau în schemele lor, căutând să se situeze deasupra științei; ei impuneau cunoașterii umane vîi concluzii ce nu erau dictate de viața reală, ci de

nevoile sistemului. În aceste condițiuni filosofia se transforma într'un muzeu, în care erau adunate grămadă faptele cele mai variate, concluzii, ipoteze și chiar simple născociri. Filosofia, chiar dacă putea servi pentru observarea faptelor, pentru contemplare, era însă inutilizabilă ca instrument de influențare practică a lumii, ca instrument de cunoaștere a lumii.

Ultimul sistem de felul acesta a fost sistemul lui Hegel, care a încercat să înalțe un edificiu filosofic care să cuprindă toate celelalte științe, vărându-le în „patul lui Procust“ al categoriilor sale și, crezând că rezolvă toate contradicțiile, s'a înfundat într'o contradicție fără de ieșire cu metoda dialectică, pe care el însuși a descoperit-o, dar pe care neînțelegând-o a aplicat-o greșit.

Engels spune : „Odată ce am înțeles... că sarcina filosofiei astfel formulată nu înseamnă altceva, decât că sarcina unui singur filosof este să creieze opera pe care nu o poate crea decât omenirea întreagă în dezvoltarea ei progresivă, — pe dată ce am înțeles aceasta, s'a și sfârșit cu întreaga filosofie în înțelesul de până acum al cuvântului. Renunți la „adevărul absolut“, și așa cu neputință de atins pe această cale de către fiecare în parte, și alergi după adevărurile relative, cu puțință de atins pe calea științelor

pozitive și a sintetizării rezultatelor lor cu ajutorul gândirii dialectice". (F. Engels, „L. Feuerbach și sfârșitul filosofiei clasice germane“. pag. 13, Ed. P. C. R.

Descoperirea lui Marx și Engels înseamnă sfârșitul vechii filosofii, adică sfârșitul acelei filosofii care pretindea să dea lumii o explicație universală.

Formulările vagi ale autorului bagatelizează enormă însemnătate revoluționară a genialei descoperiri filosofice a lui Marx și Engels, accentuând tocmai asupra a ceea ce leagă pe Marx de filosofii din trecut, fără să arate că dela Marx începe o perioadă cu totul nouă în istoria filosofiei, care pentru prima oară devine o știință.

Datorită acestei greșeli, istoria filosofiei este tratată nemarxist, ca o succesiune treptată a școlilor filosofice. Cu apariția marxismului ca o concepție științifică despre lume, se încheie vechea perioadă a istoriei filosofiei, când filosofia era apanajul unor izolați, sau al unei școli filosofice compusă dintr'un mic număr de filosofi și adepții lor, izolați, rupți de viață, de popor, străini poporului.

Marxismul nu este o astfel de școală filosofică. Dimpotrivă. Marxismul constituie o victorie asupra vechii filosofii, care era apanajul numai al câtorva aleși, al aristocrației spiritului:

el este începutul unei ere cu totul noi în istoria filosofiei, când aceasta a devenit o armă științifică în mâinile maselor proletare, care luptă pentru eliberarea lor de sub jugul capitalismului. Spre deosebire de sistemele filosofice din trecut, filosofia marxistă nu este o știință deasupra tuturor celorlalte, ci un mijloc de cercetare științifică, o metodă comună tuturor științelor naturale și sociale, și care se îmbogățește cu datele acestor științe în cursul dezvoltării lor. În acest sens, filosofia marxistă reprezintă negarea cea mai completă, cea mai hotărâtă, a întregii filosofii care a precedat-o. Dar, cum subliniază Engels a nega nu înseamnă a spune pur și simplu „nu“. Negarea cuprinde în sine succesiunea, înseamnă înglobarea, prelucrarea critică, unificarea într-o sinteză nouă, superioară, a tot ce este înaintat și progresist, a tot ceea ce fusese realizat în istoria gândirii umane.

De aci rezultă că întrucât există metoda dialectică, istoria filosofiei trebuie să includă și istoria pregătirii acestei metode, să arate ce a condiționat apariția ei. În lucrarea lui Alexandrov nu sunt prezentate istoria logicii și a dialecticii, nu este înfățișat procesul dezvoltării categoriilor logice ca oglindire a practicii umane; prin aceasta a rămas atârnată în aer indicația lui Lenin citată în introducerea lucrării cum că

fiecare categorie a logicii dialectice trebuie considerată ca un punct crucial în istoria gândirii umane.

Faptul că istoria filosofiei este dusă numai până la ivirea filosofiei marxiste sau până în anul 1848, nu este cu nimic justificat. Fără o expunere a istoriei filosofiei în ultimii 100 de ani, manualul nu poate fi considerat ca atare. Rămâne neclar și nu este explicat nici în introducere, nici în prefață, de ce autorul suprimă fără milă această perioadă.

Faptul că istoria dezvoltării filosofiei ruse nu este înglobată în manual, nu este nici el cu nimic justificat. Nu e nevoie să demonstrăm că această omitere are un caracter principal. Indiferent de motivele care l-au călăuzit pe autor, excluderea istoriei filosofiei ruse din istoria generală a filosofiei, omiterea ei, înseamnă în fapt micșorarea rolului filosofiei ruse și împărțirea arbitrară a istoriei filosofiei în: istoria filosofiei țărilor apusene și istoria filosofiei ruse. Dealtfel autorul nu face nicio încercare să explice necesitatea unei astfel de împărțiri. Aceasta constituie o consacrare a împărțirii burgheze în cultură „apuseană” și cultură „răsăriteană”, înseamnă că marxismul este privit ca un curent regional „apusean”. Mai mult, la pag. 6 a în-

introducerii, autorul demonstrează cu convingere teza contrarie, accentuând că „fără studierea atentă și fără a folosi critica adâncă a sistemelor filosofice din trecut, făcută de clasici filosofiei ruse, devine cu neputință formarea unei reprezentări științifice a dezvoltării gândirii filosofice în țările din Europa apuseană”. Dece n'a realizat autorul în manual această teză justă? E un fapt care rămâne cu totul inexplicabil, iar sfârșitul arbitrar al expunerii istoriei filosofiei, care se termină cu anul 1848, lasă o impresie penibilă.

Tovarășii care au luat cuvântul au arătat, pe bună dreptate, și lacunele în ce privește expunerea istoriei filosofiei orientale.

Și din această cauză manualul necesită o transformare radicală.

Unii dintre tovarăși au arătat că introducerea, care trebuie să reprezinte profesiunea de credință a autorului, definește just problemele și metodele cu privire la studiul obiectului, dar că autorul nu și-a îndeplinit promisiunile. Cred că această critică este insuficientă, întrucât însăși introducerea este greșită și nu rezistă criticii. Am mai vorbit despre definiția imprecisă și greșită a obiectului istoriei filosofiei. Dar atâta este prea puțin. În introducere mai sunt și alte greșeli teoretice. Tovarășii au mai spus aici că refe-

rirea la Cernîșevski, Dobroliubov și Lomono-
sov, în cadrul expunerii bazelor istoriei marxisto-
leniniste a filosofiei, este forțată căci ei desigur
n'au legătură directă cu problema. Dar proble-
ma nu constă numai într'atât. Citatele din o-
perele acestor mari savanți și filosofi ruși nu
sunt bine alese, iar postulatele teoretice pe care
le conțin aceste citate sunt, din punct de vedere
marxist, greșite și -- aș spune mai mult --
chiar dăunătoare. Eu n'am niciiecum intenția să
arunc vreo umbră asupra înșiși autorilor aces-
tor citate; ele au fost alese în mod arbitrar și
se referă la situații care n'au nimic comun cu
acelea pe care autorul vrea să le înfățișeze. Pro-
blema constă în aceea că autorul invocă pe Cer-
nîșevski pentru a susține că întemeietorii di-
feritelor sisteme filosofice, fie ele chiar antago-
nice, trebuie să se comporte cu toleranță unul
față de celălalt.

Să-mi dați voie să citez un citat din Cernî-
șevski: „Continuatorii operei științifice se re-
voltă împotriva predecesorilor lor, ale căror o-
pere serveau ca punct de plecare pentru pro-
priile lor opere. Astfel, Aristotel adoptă o atitu-
dine ostilă față de Platon, iar Socrate înjosi în
fel și chip pe sofști, al căror continuator a fost.
Vom găsi multe exemple asemănătoare pentru
vremurile moderne. Se întâmplă însă și cazuri

îmbucurătoare, când întemeietorii sistemului nou percep cu claritate legătura dintre concepțiile lor și ideile predecesorilor lor și se întituiează cu modestie discipolii acestora, când, dând la iveală insuficiența noțiunilor predecesorilor lor, arată în același timp cât de mult au contribuit aceste noțiuni la evoluția propriei lor gândiri. Astfel este de pildă atitudinea lui Spinoza față de Descartes. Trebuie spus spre cîntea întemeietorilor științei moderne, că ei privesc cu respect, aproape cu dragoste filială pe predecesorii lor, că ei recunosc măreția geniului lor și caracterul nobil al învățturii lor, în care ei arată existența embrionară a propriilor lor concepții". (pag. 6 — 7 din cartea tov. Alexandrov).

Intrucât autorul face acest citat fără rezerve, înseamnă că el prezintă propriul său punct de vedere. Dacă lucrurile stau într-adevăr astfel, atunci autorul renunță la principiul de partid în filosofie, care este propriu marxismului-leninismului. Este cunoscută pasiunea și intransigența cu care marxismul-leninismul ducea întotdeauna și duce și acum lupta înverșunată împotriva dușmanilor materialismului. În această luptă, marxistii-leniniști supun pe adversarii lor unei critici nimicitoare. Un exemplu de luptă bolșevică împotriva adversarilor materialismului îl constituie

lucrarea lui Lenin „Materialism și empiriocriticism“, unde fiecare cuvânt al lui Lenin este o sabie care lovește și distruge pe adversar. „Genialitatea lui Marx și Engels, spune Lenin, constă tocmai în aceea că în decursul unei perioade foarte lungi de aproape jumătate de secol, ei au dezvoltat materialismul împingând înainte un curent de bază în filosofie, că ei nu rămâneau pe loc, repetând problemele gnoseologice deja rezolvate, ci promovau consecvent, adică arătau cum trebuie aplicat același materialism în domeniul științelor sociale, înlăturând fără cruțare, ca un lucru netrebnic, o absurditate, o vorbărie pretențioasă și fără șir, încercările nenumărate „de a descoperi“ „o nouă“ linie în filosofie, de a inventa „un nou“ curent, etc.

„Luați — scrie Lenin mai departe — diferite observații filosofice ale lui Marx din „Capitalul“ și din alte opere, și veți observa același motiv de bază invariabil: insistența asupra materialismului și ironii usturătoare la adresa oricărei încercări de disimulare, confuzie sau a oricărei abatere spre idealism. Toate observațiile filosofice ale lui Marx sunt concentrate asupra acestor două teze radical opuse; din punctul de vedere al filosofiei de catedră, tocmai această „îngustime“, tocmai acest aspect „unilateral“

constitue defectul lor". (V. I. Lenin, vol. XIII, pag. 275—276.)

După cum se știe, însuși Lenin nu-și cruță adversarii. În încercarea de a bagateliza și a concilia contradicțiile dintre curentele filosofice, Lenin vedea întotdeauna numai manevra filosofiei reacționare de catedră. Cum a putut după toate acestea tov. Alexandrov să apară ca propovăduitorul vegetarianismului fără colț și față de adversarii-filosofi, ceea ce constituie un tribut necondiționat acordat quasi-obiectivismului de catedră, când marxismul s'a născut în lupta necruțătoare împotriva tuturor reprezentanților curentului idealist, a crescut și a învins în această luptă? (Aplauze).

Tov. Alexandrov nu s'a limitat la atât. Concepția sa obiectivistă străbate în mod consecvent prin tot conținutul manualului. Nu este deci întâmplător faptul că tov. Alexandrov, înainte de a critica pe vreun filosof burghez, plătește „un tribut” meritelor sale, tămâindu-l. Luați, de exemplu, teoria lui Fourier despre cele patru faze în evoluția omenirii.

Tov. Alexandrov spune că o mare realizare a filosofiei sociale a lui Fourier „o constituie teoria dezvoltării omenirii. După Fourier, societatea trece în dezvoltarea ei prin patru faze: 1) distrugere ascendentă, 2) armonie ascendentă.

3) armonie descendentă, 4) distrugere descendentă. În ultimul său stadiu, omenirea trece printr'o perioadă de slăbire, iar după aceea orice semn de viață încetează pe pământ. Intruât dezvoltarea societății se realizează independent de voința oamenilor, stadiul superior al dezvoltării apare tot atât de inevitabil ca și succesiunea anotimpurilor. Din această teză Fourier deducea înlocuirea inevitabilă a orânduirii burgheze printr'o societate în care va domni munca liberă și colectivă. E drept că teoria lui Fourier asupra dezvoltării societății era limitată de cadrul celor patru faze, totuși pentru epoca aceea ea însemna un mare pas înainte". (G. F. Alexandrov. Istoria filosofiei, pag. 353—354).

Nu găsim aci nici urmă de analiză marxistă. În comparație cu care teorie reprezintă teoria lui Fourier un pas înainte? Dacă caracterul mărginit al acestei teorii constă în aceea că vorbește despre patru faze în dezvoltarea omenirii, a patra fază constituind, de altfel, distrugerea descendentă, având ca urmare încetarea vieții pe pământ, atunci cum să înțelegem afirmația autorului că teoria lui Fourier asupra dezvoltării societății este limitată la numai patru faze, în timp ce a cincea fază pentru omenire ar putea fi numai viața de dincolo de mormânt?

Alexandrov găsește prilejul de a spune despre mai toți filosofii vechi câte un cuvânt de laudă. Cu cât filosoful burghez este mai însemnat, cu atât este mai tămâiat. Toate acestea înseamnă că tov. Alexandrov, fără să bage de seamă, poate, devine prizonierul istoricilor burghezi ai filosofiei, care în mod inițial văd în fiecare filosof, înainte de toate, un aliat al lor de profesie, și abia pe urmă un adversar. Dacă asemenea concepții ar fi căpătat la noi o dezvoltare, ar fi dus în mod inevitabil la obiectivism, la servilism față de filosofi burghezi, la exagerarea meritelor lor, la lipsirea filosofiei noastre de spiritul combativ. Aceasta ar fi însemnat însă îndepărtarea dela principiul de bază al materialismului — dela orientarea îndrumată și dela spiritul de partid. Lenin ne învață însă că „materialismul include, ca să spunem așa, spiritul de partid, obligând ca la orice apreciere a unui eveniment să ne plasăm deodată și deschis pe punctul de vedere al unei anumite grupe sociale“. (V. I. Lenin : Opere, vol. I. pag. 276). În manual, expunerea concepțiilor filosofice se face în mod abstract, obiectivist și neutru. Școlile filosofice sunt plasate în carte una după alta, sau una alături de cealaltă, dar nu una în lupta împotriva celeilalte. Și aceasta este un „tribut“ plătit curentului academic, de catedră. Prin ur-

mare nu este întâmplător că, privită prin prisma acestei legături, autorului nu i-a reușit deloc expunerea principiului de partid în filosofie. Autorul citează filosofia lui Hegel ca exemplu al spiritului de partid în filosofie, iar lupta dintre filosofii adverse el o ilustrează prin lupta dintre principiile reacționare și cele progresiste înăuntrul... lui Hegel însuși. O astfel de metodă de demonstrație nu este numai eclectic-obiectivă, ci constituie o vătără înfrumusețare a lui Hegel, întrucât printr-o asemenea metodă el vrea să dovedească că filosofia lui conține tot atâtea principii reacționare câte principii progresiste. Pentru a sfârși cu această chestiune, voi mai adăuga că metoda de apreciere a diferitelor sisteme filosofice preconizată de tov. Alexandrov, că de ex. „alături de merite există și lipsuri“ (vezi pag. 7 din lucrarea tov. Alexandrov), sau „o mare însemnătate are și teoria cutare“, este extrem de neprecisă, metafizică, poate să încurce doar problema. Rămâne de neînțeles de ce l-a trebuit tov. Alexandrov să plătească un tribut tradițiilor științifice academice ale vechilor școli burgheze, uitând principiul de bază al materialismului, care cere intransigență în lupta cu adversarii lui.

Încă o observație. Analiza critică a sistemelor filosofice trebuie să fie pătrunsă de claritatea

scopului. Concepțiile și ideile filosofice de mult nimicite și îngropate, nu trebuie să atragă mult atenția. Dimpotrivă, ideile și sistemele filosofice care, cu tot caracterul lor reacționar, au circulație și sunt folosite și astăzi de adversarii marxismului, trebuiesc criticate cu o deosebită asprime. Este vorba mai ales de neokantianismul teologic, de edițiile mai vechi sau mai recente ale agnosticismului, de încercările de a-l strecura pe Dumnezeu prin contrabandă în științele contemporane ale naturii și tot felul de alte marafeturi care au ca scop să peticească marfa idealistă. Acesta este arsenalul întrebuintat de filosotii lachei ai imperialismului pentru a sprijini pe stăpânul speriat.

Introducerea mai cuprinde și tratarea greșită a noțiunii despre ideile și sistemele filosofice reacționare și cele progresiste. Deși autorul face unele rezerve, afirmând că problemele caracterului reacționar sau progresist al vreunei idei sau a unui sistem filosofic trebuie să fie rezolvată istoricește, concret, totuși el ignorează mereu acea teză a marxismului, după care una și aceeași idee poate fi reacționară sau progresistă în condițiuni concrete istorice diferite. Bagatelizând această chestiune, autorul deschide o porțiță prin care poate să pătrundă prin contraban-

dă concepția idealistă că ideile ar fi deasupra istoriei.

Arătând apoi în mod just că dezvoltarea gândirii filosofice este, în ultimă analiză, determinată de condițiunile materiale ale vieții sociale și că dezvoltarea gândirii filosofice are o independență relativă, autorul însuși se abate adeseori dela această teză fundamentală a materialismului științific, rupând această expunere în prezentarea diferitelor sisteme dela situația istorică concretă și dela rădăcinile sociale de clasă ale oricărei filosofii. Astfel, de pildă, se prezintă lucrurile la expunerea concepțiilor filosofice ale lui Socrate, Democrit, Spinoza, Leibnitz, Feuerbach și ale altora, ceea ce, desigur, este antiștiințific și face să presupună că autorul alunecă spre punctul de vedere care afirmă că evoluția ideilor filosofice se produce independent și deasupra istoriei, ceea ce constituie o caracteristică a filosofiei idealiste. Lipsa legăturii organice dintre un sistem filosofic și situația istorică concretă se constată chiar și acolo unde autorul încearcă o legătură pur mecanică, de text și nicidecum una esențială și organică. Secțiunile și capitolele care expun concepțiile filosofice ale epocii respective și cele consacrate expunerii condițiilor istorice sunt așezate pe planuri paralele, iar expunerea date-

lor istorice și a legăturilor cauzale dintre bază și suprastructură este de obicei înfățișată în chip antiștiințific, neglijent, nu oferă material pentru analiză, ci reprezintă mai curând o proastă notă informativă. Astfel, de exemplu, este introducerea la capitolul VI, intitulat „Franța în secolul XVIII-lea”, care reprezintă un record de superficialitate și în niciun caz nu explică izvoarele filosofiei franceze din secolul al XVIII-lea și de la începutul celui de al XIX-lea. Din cauza aceasta ideile filosofilor francezi pierd legătura cu epoca și sfârșesc prin a se înfățișa ca un fenomen independent. Permiteți-mi să vă amintesc acest pasagiu din manual :

„Incepând din secolul al XVI—XVII-lea, Franța, urmând Anglia, ia și ea treptat calea dezvoltării burgheziei, trecând în răstimp de un secol prin schimbări radicale : în economie, politică și ideologie. Deși încă înapoiată, această țară începe să se libereze din anchiloza feudală. Ca și multe alte state europene din acea vreme, Franța a intrat în perioada acumulării capitaliste primitive. În toate domeniile vieții sociale se alcătuia cu repeziciune o orânduire socială nouă, burgheză, apărea o ideologie nouă, o cultură nouă. Incepe în acea vreme în Franța o creștere rapidă a orașelor Paris, Lyon, Marsilia și Le Havre, se creează o puternică flotă maritimă.

Una după alta apar companiile comerciale internaționale, (se organizează expediții armate care cuceresc o seamă de colonii. Comerțul se dezvoltă cu repeziclune. În 1784—1788, volumul comerțului exterior se urcă până la 1011,6 milioane de livre, deci de patru ori mai mult decât în perioada 1716—1720. Tratatul de la Aachen (1748) și de la Paris (1763) au contribuit la înviorarea comerțului. Deosebit de semnificativ este comerțul cu cărți. Astfel, în 1774, de exemplu, în Franța volumul comerțului cărților se ridică la suma de 45 mil. de franci, pe când în Anglia atingea doar 12—13 mil. de franci. În mâinile Franței, se află cam jumătate din rezerva de aur a Europei. Franța rămâne totuși o țară agricolă. Majoritatea covârșitoare a populației sale se ocupă cu agricultura". (pag. 315—316).

Aceasta nu este desigur o analiză, ci o simplă enumerare a unor fapte, expuse, dealtfel, fără legătură între ele, ci printr'o simplă alăturare a lor. E de la sine înțeles că prin enumerarea acestor date cu privire la „bază” nu s'a obținut și nici nu s'a putut obține vreo caracterizare a filosofiei franceze, la cărei dezvoltare s'a arătat ruptă de condițiunile istorice ale Franței din acea epocă.

Să luăm apoi ca exemplu descrierea apariției

filosofiei germane idealiste, expusă în cartea lui Alexandrov. El scrie: „În secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Germania era o țară înapoiată, cu un regim politic reacționar. În Germania predominau pe atunci relațiile feudalo-iobage și meșteșugărești de breaslă. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, populația orășenească nu atingea nici 25%, numai 4% din populație fiind ocupată în meserii. Dijma, birurile, iobăgia și privilegiile de breaslă împiedicau dezvoltarea relațiilor capitaliste. De altfel, o extremă fărâmițare politică domnea în țară”.

Procentul populației orășenești în Germania, arătat de tov. Alexandrov în cartea sa, după părerea lui, trebuie să ilustreze caracterul înapoiat al acestei țări și caracterul reacționar al orânduirii sale de stat și politico-sociale. Dar în același timp populația orășănească a Franței constituia mai puțin de 10 la sută fără ca Franța să fi fost — cum era Germania — o țară feudală înapoiată, ci un focar al mișcării burghezo-revoluționare din Europa. Prin urmare, prin sine însuși, procentul populației dela orașe nu explică nimic; mai mult, procentul acesta trebuie la rândul său să fie explicat prin situația istorică concretă. Și acest lucru învederează folosirea nereușită a materialismului istoric întru

explicarea apariției și evoluției formelor ideologice.

Apoi Alexandrov scrie: „Ideologii cei mai eminente ai burgheziei germane din acea epocă — Kant, apoi Fichte și Hegel — exprimau în sistemele filosofice idealiste create de ei ideologia burgheziei germane în acea epocă, într-o formă abstractă condiționată de îngustimea realității germane.

Să comparăm această expunere rece, indiferentă și obiectivistă a faptelor, din care nu se pot desprinde cauzele apariției idealismului german, cu analiza marxistă a situației Germaniei în acea epocă, expusă într'un stil viu și combativ, care turbură și convinge pe cititor. Iată cum caracterizează Engels situația din Germania: „Aceasta era o masă în putrefacție, în descompunere. Nimeni nu se simțea bine. Meseriile, comerțul, industria și agricultura erau reduse la dimensiuni infime. Țăranii, negustorii și meșteșugarii erau supuși unei duble opresiuni: a guvernului setos de sânge și a proastei stări a comerțului. Nobilimea și principii, cu toate că storceau totul dela supușii lor, socoteau că veniturile lor nu trebuie să rămână în urma cheltuielilor lor crescânde. Totul se prezenta prost, iar în țară domnea o nemulțumire generală. Nu exista învățământ, mijloace de influențare a

spiritului maselor, libertate a scrisului și a opiniei publice, nu exista un comerț cât de cât mai însemnat cu celelalte țări; pretutindeni întâmpinai doar ticăloșie și egoism — întreg poporul era pătruns de un spirit josnic, servil, ticălos și mercantil. Totul era putred, totul se clătina și era gata să se prăbușească, nici nu se putea spera în vreo schimbare binefăcătoare, căci în popor nu era acea forță capabilă să măture din cale cadavrele în descompunere ale unor instituții perimate. (K. Marx și F. Engels, Opere, vol. V, pag. 6—7, ed. rusă).

Comparați această caracterizare aspră, precisă și profund științifică a lui Engels, cu caracterizarea prezentată de Alexandrov și veți vedea că tov. Alexandrov folosește prost materialul pe care îl găsește gata în bogăția inepuizabilă ce ne-a fost lăsată de întemeietorii marxismului.

Autorul n'a reușit să folosească metoda materialistă întru expunerea istoriei filosofiei, și de aceea lucrarea sa este lipsită de caracter științific, prezentându-se în mare măsură ca o înșiruire a biografiilor filosofilor și a sistemelor lor filosofice, luate în afara condițiilor istorice. De asemenea, n'a fost respectat principiul materialismului istoric care ne învață că: „Trebuie studiate amănunțit condițiile de existență ale di-

teritelor formațiuni sociale înainte de a trece la încercarea de a deduce din ele concepțiile politice, juridice, estetice, filosofice, religioase etc. corespunzătoare acestor formațiuni". (Din scrisoarea lui F. Engels din 5 August 1890 adresată lui Schmidt.— K. Marx și F. Engels, Scrisori alese, 1947, pag. 421, ed. rusă).

Autorul formulează deasemeni neclar și în mod insuficient scopul studiului istoriei filosofiei. El nu subliniază nicăieri că una din problemele fundamentale ale filosofiei și ale istoriei ei este dezvoltarea filosofiei ca știință, deducția altor legi, verificarea în practică a postulatelor ei și înlocuirea postulatelor vechi cu altele noi. Autorul pornește, în special, dela însemnătatea pedagogică-educativă a istoriei filosofiei, dela problemele culturalo-educative, atribuind astfel studiului istoriei filosofiei un caracter pasiv, contemplativ și academic. Aceasta nu corespunde bine înțelesului definiției marxiste-leniniste a filosofiei, care, ca orice știință, trebuie să se dezvolte continuu, să se perfecționeze și să se îmbogățească cu teze noi, înlăturând pe cele învechite.

Concentrându-și atenția asupra laturei instructive și educative a problemei, autorul pune, prin aceasta, o limită dezvoltării științei, ca și cum marxismul-leninismul și-ar fi atins deja limita

și problema dezvoltării teoriei noastre nu ar mai prezenta o problemă principală. Un astfel de raționament este în contradicție cu spiritul marxismului-leninismului, întrucât el începe să prezinte în chip metafizic marxismul ca o teorie terminată și perfectă, ceea ce nu poate decât să ducă la epuizarea gândirii filosofice vii și cercetătoare.

Prezentarea problemelor în legătură cu dezvoltarea științelor naturii nu este deloc fericită, deoarece istoria filosofiei nu poate fi expusă în afara realizărilor în domeniul științelor naturii, fără ca aceasta să nu fie în dauna științei. Din această cauză manualul tov. Alexandrov nu oferă posibilitatea înțelegerii condițiilor apariției și dezvoltării materialismului științific, care a crescut pe fundamentul de granit al realizărilor științelor moderne ale naturii.

Expunând istoria filosofiei, Alexandrov a reușit să izoleze de istoria științelor naturii. Este caracteristic că în introducere, unde sunt expuse principiile fundamentale ale lucrării, autorul nu pomeneste nici un cuvânt despre relația dintre filosofie și științele naturii. El trece sub tăcere problemele științelor naturii chiar și atunci când s'ar părea că este imposibil să se procedeze astfel. Astfel, la pag. 9, autorul scrie: „În

lucrările sale, și în special în opera sa „Materialism și empiriocriticism“, Lenin a dezvoltat sub toate aspectele și a contribuit la progresul teoriei marxiste a societății“. Tov. Alexandrov, vorbind despre „Materialism și empiriocriticism“ a reușit să treacă sub tăcere problemele științelor naturii și relația dintre acestea și filosofie.

Este izbitoare caracterizarea extrem de sărăcăcioasă și abstractă a nivelului științelor naturii dintr'o perioadă sau alta. Despre științele naturii la Grecii antici se spune că în acea epocă se produce „zămislirea științelor naturii“ (pag. 26), iar despre epoca scolastică (din sec. XII-XIII) se spune că „apăruseră pe atunci multe invenții și perfecționări tehnice“. (pag. 120).

Acolo, însă, unde autorul încearcă să precizeze asemenea formulări vagi, el face o enumerare a descoperirilor fără prea multă legătură între ele. Cu această ocazie se admit greșeli grosolane, care izbesc prin incompetența în problemele științelor naturii. Iată, cum se prezintă, de exemplu, descrierea evoluției științelor în epoca Renașterii: „Savantul Goricke a construit vestita lui pompă pneumatică, iar existența presiunii atmosferice, înlocuind noțiunea vidului, a fost demonstrată practic, la început sub forma experienței cu hemisferele de Magdeburg. În decurs de veacuri, oamenii discutau unde este

„centrul lumii“ și dacă planeta noastră poate fi considerată ca atare.

Dar iată că în știință apare Copernic, iar apoi Galileo Galilei. Acesta dovedește existența petelor în soare și schimbarea poziției lor. Aci, ca și în celelalte descoperiri, el vede confirmarea teoriei lui Copernic cu privire la construcția heliocentrică a sistemului nostru solar. Barometrul i-a învățat pe oameni să prevadă timpul. Microscopul a înlocuit sistemul ipotezelor asupra vieții microorganismelor și a jucat un mare rol în dezvoltarea biologiei. Busola a folosit lui Columb să dovedească pe cale experimentală construcția sferică a planetei noastre“. (pag. 135).

Aproape fiecare frază din cele de mai sus este obscură. Cum a putut presune atmosfera să înlocuiască noțiunea vidului: oare existența atmosferei neagă existența vidului? Cum a putut mișcarea petelor în soare să confirme teoria lui Copernic?

Ideea cum că barometrul prezice timpul constituie una dintre cele mai antiștiințifice idei. Din păcate oamenii n'au învățat nici până acum să prevadă timpul, aceasta vă este bine cunoscută din Buletinele Institutului nostru meteorologic. (râsete).

Mai departe. Poate oare microscopul să înlo-

culască sistemul ipotezelor, și în fine: ce înseamnă „construcția sferică a planetei noastre”? Până acum se părea că numai forma poate fi sferică.

Perle de felul acesta se găsesc multe în lucrarea lui Alexandrov.

Dar autorul comite și greșeli mai esențiale, greșeli principiale. Astfel el consideră (pag. 357) că metoda dialectică a fost pregătită prin succesele științelor naturii „încă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea”. Aceasta este radical opus tezei lui Engels, care spune că metoda dialectică a fost pregătită prin descoperirea construcției celulare a organismului, prin teoria conservării și a transformării energiei și prin teoria lui Darwin. Toate aceste descoperiri aparțin secolului al XIX-lea. Pornind dela concepția sa greșită, autorul acordă un loc de seamă enumerării descoperirilor din secolul al XVIII-lea, vorbește mult despre Galvani, Laplace, Lyell, dar, vorbind despre cele trei descoperiri mărețe arătate de Engels se mărginește la următoarea frază: „Astfel, încă pe când trăia Feuerbach la luat naștere teoria celulei, a transformării energiei, a luat naștere teoria lui Darwin despre origina speciilor prin selecție”. (pag. 427).

Acestea sunt lipsurile principale ale lucrării.

Fac abstracție de defectele ei secundare și particulare și nici nu vreau să mai repet observațiile critice, atât de valoroase din punct de vedere teoretic și practic, cari au fost expuse aci.

Concluzia este următoarea: manualul e prost și trebuie prelucrat radical. Dar aceasta înseamnă înainte de toate lămurirea chestiunilor tratate greșit și confuz, care, evident, au trecut la filosofii noștri, printre aceștia fiind și unii care joacă un rol de frunte. Trec deci la a doua chestiune, chestiunea situației pe frontul nostru filosofic.

II.

SITUAȚIA PE FRONTUL NOSTRU FILOSOFIC

Dacă s'a putut întâmpla ca lucrarea tov. Alexandrov să fie recunoscută de majoritatea filosofilor noștri de seamă, să i se acorde premiul „Stalin” și să fie recomandată ca un manual, să aibă numeroase recenzii prin care i se aduceau laude, aceasta înseamnă că și ceilalți filosofi comit probabil aceleași greșeli ca și tov. Alexandrov. Aceasta denotă însă o situație gravă pe frontul nostru teoretic.

Faptul că lucrarea n'a provocat proteste cât de cât mai însemnate, că a fost nevoie de inter-

venția Comitetului Central și a tovarășului Stalin personal pentru a descoperi lipsurile lucrării, dovedește că frontul nostru filosofic este lipsit de critică și autocritică bolșevică. Lipsa unor discuții creatoare, a criticii și autocriticii n'a putut să nu aibă o influență dăunătoare asupra activității științifice filosofice în general. Se știe că producția filosofică este cu totul insuficientă cantitativ și slabă calitativ. Monografiile și articolele filosofice constituie un fenomen rar.

S'a vorbit aci mult despre necesitatea unei reviste de filosofie. Există o anumită îndoială asupra necesității unei astfel de reviste. Încă nu ni s'a șters din memorie experiența tristă a revistei „Sub steagul marxismului“. Mi se pare că posibilitățile care există astăzi în ce privește publicarea de monografii și de articole originale sunt folosite în chip cu totul insuficient.

Tov. Svetlov spunea aci că cercul de cititori al revistei „Bolșevic“ nu corespunde de fel publicării unor lucrări teoretice cu caracter special. Cred că această apreciere cu totul greșită rezultă din subestimarea vădită a nivelului cititorilor noștri precum și a cerințelor acestora. Astfel de păreri rezultă, cred eu, din faptul că nu s'a înțeles că filosofia noastră nu este nici decum apanagiu unui număr restrâns de filosofi de profesie, ci constituie bunul întregii noas-

tre intelectualități sovietice. Nu era rea tradiția revistelor ruse de avantgardă din epoca preroluționară, care alături de operele literare și artistice publicau și opere științifice, printre care și lucrări filosofice. Revista noastră „Bolșevic” reprezintă în orice caz un cerc de cititori mult mai numeros decât oricare revistă filosofică; a închide munca creatoare a filosofilor noștri într-o revistă de specialitate, ar prezenta, cred, o amenințare de îngustare a însăși bazei activității noastre filosofice. Rog să nu fiu luat drept un adversar al revistei; mi se pare, însă, că sărăcia lucrărilor filosofice în revistele noastre voluminoase și în „Bolșevic” ne arată că trebuie să începem înainte de toate cu înlăturarea acestei lacune în chiar aceste reviste și în „Bolșevic” unde — mai ales în revistele voluminoase — apar și acum uneori articole cu caracter filosofic care prezintă interes atât științific cât și social.

Tematica instituției noastre conducătoare în filosofie — Institutul de filosofie al Academiei de științe — este și ea anemică.

Institutul de filosofie prezintă, după părerea mea, un tablou trist; el nu întrunește pe oamenii științei dela periferie, nu este legat cu ei și de aceea nu este o instituție cu caracter unional. Filosofii din provincie sunt lăsați de capul lor, după cum vedeți, ei reprezintă însă o mare forță.

care din păcate nu este folosită. Tematica lucrărilor filosofice precum și a tezelor de doctorat este îndreptată spre trecut, spre o temă istorică liniștită și de mai puțină răspundere, cum ar fi de pildă: „Erezie coperniciană în trecut și în prezent“. (Animație în sală). Aceasta duce la o anumită renaștere a scolasticii. Din acest punct de vedere pare ciudată discuția despre Hegel care a avut loc aci. Participanții la această discuție forțează o ușa deschisă. Chestiunea cu privire la Hegel este de mult rezolvată. Nu există nici un motiv de a o pune din nou, nu au fost prezentate aci nici un fel de materiale noi, care să nu fi fost deja studiate. Discuția însăși are însă un caracter scolastic și este tot atât de puțin productivă ca și discuțiile ce au avut loc la timpul său în anumite cercuri, în jurul problemei dacă este just să-ți faci cruce cu două sau cu trei degete, sau dacă Dumnezeu poate să creze o piatră pe care el însuși n'ar putea s'o ridice, sau dacă Sfânta Maria a fost fecioară (răsete). Problemele actuale aproape nici nu sunt prelucrate. Toate acestea la un loc constituie un mare pericol, un pericol mai mare decât vi se pare. Cea mai mare amenințare constă în faptul că unii dintre Dvs. v'ați și obișnuit cu aceste deficiențe.

În activitatea filosofică nu se simte spirit com-

bativ, nici ritm bolșevic. Privite în această lumină, unele concepții greșite din manual corespund cu rămânerea în urmă a restului frontului filosofic: ele nu se prezintă deci ca un fapt izolat și întâmplător, ci ca un fenomen. Aci se folosește des expresia „Frontul filosofic”. Dar unde este, propriu zis, acest front? Frontul filosofic nu seamănă deloc cu noțiunea pe care o avem noi despre front. Când se vorbește despre frontul filosofic ni se impune de îndată imaginea unui detașament organizat al filosofilor militanți, înarmați la perfecțiune cu teoria marxistă, care conduc o largă ofensivă împotriva ideologiei dușmane din străinătate, împotriva rămășițelor Ideologiei burgheze în conștiința oamenilor sovietici înăuntrul țării noastre, avem imaginea filosofilor care contribuie la progresul neîncetat al științei noastre și care înarmează pe oamenii muncii din societatea socialistă cu conștiința necesității drumului pe care pășim și cu încrederea nestrămutată fundată pe știință, în victoria finală a cauzei noastre.

Dar seamănă oare frontul nostru filosofic cu un front adevărat? El amintește mai curând de un cantonament departe de câmpul de luptă. Câmpul de luptă încă nu este cucerit, contact cu inamicul nu există în cea mai mare parte, reunoașteri nu se fac, armele ruginesc, comba-

tanții luptă fiecare pe propria lui răspundere, comandanții se îmbată de victoriile din trecut, sau discută dacă sunt destule forțe pentru ofensivă și dacă n'ar fi cazul să se ceară ajutor din afară, sau discută pe tema : în ce măsură conștiința poate să rămână în urma existenței pentru a nu părea prea retrogradă. (Răsete)

Partidul nostru are însă în acelaș timp mare nevoie de un avânt al muncii filosofice. Schimbările rapide ce se produc zilnic în existența noastră socialistă de zi cu zi nu sunt sintetizate de filosofi noștri și nu sunt lămurite din punctul de vedere al dialecticii marxiste. Prin aceasta sunt îngreunate condițiile pentru dezvoltarea filosofiei noastre, iar situația ce se creează este de așa natură încât dezvoltarea gândirii filosofice se desfășoară în cea mai mare parte alături de filosofi noștri de profesie. Aceasta este însă o situație cu totul inadmisibilă.

Desigur că motivul rămânerii în urmă pe frontul filosofic nu este legat de niciun fel de condiții obiective. Condițiunile obiective sunt mai favorabile decât oricând, materialul care așteaptă analiza și sinteza științifică este nelimitat. Cauzele rămânerii în urmă trebuiesc căutate în domeniul subiectivului. Aceste cauze sunt în fond aceleași pe care le-a desvăluit C. C. anali-

rând rămânerea în urmă în alte sectoare ale frontului ideologic.

După cum vă amintiți, anumite hotărîri ale C. C. privitoare la chestiunile ideologice au fost îndreptate împotriva lipsei conținutului ideologic și a apolitismului în literatură și artă, împotriva izolării de temele actuale și a îndepărtării în domeniul trecutului, împotriva închinării la tot ce este străin și pentru spiritul de partid combativ bolșevic în literatură și artă. Se știe că mai mulți din cei ce lucrează pe frontul nostru ideologic au tras concluziile cuvenite din hotărîrile C. C. și au obținut succese considerabile în acest sens.

Filosofii noștri au rămas încă în urmă. Ei nu observă lipsa de principii și ideologie în munca filosofică, ei nu observă că temele actuale sunt neglijate, nu observă existența servilismului în fața filosofiei burgheze. Ei socotesc probabil că revirimentul ce s'a produs pe frontul ideologic nu-i privește și pe ei. Acum este însă vădit pentru toți că acest reviriment este necesar.

Vina că frontul filosofic nu se află în primele rânduri ale muncii ideologice cade în mare parte și asupra tovarășului Alexandrov. El nu posedă, din păcate, aptitudinea de a descoperi în mod critic defectele muncii. El își supraestimează în mod evident forțele și nu se sprijină pe

experiența și cunoștințele colectivului larg al filosofilor. Mai mult, în munca lui el se sprijină prea mult pe cercul restrâns al colaboratorilor săi apropiați și pe admiratorii talentului său (voci: Just! Aplauze). Activitatea filosofică a fost monopolizată de un mic grup de filosofi, iar cea mai mare parte a filosofilor, în special cei din provincie, nu sunt atrași la munca de conducere.

Astfel, au fost încălcate relațiile juste dintre filosofi.

Acum este lămurit pentru toți că întocmirea unei lucrări cum este manualul de istorie a filosofiei nu este în puterea unui singur om și că tov. Alexandrov ar fi trebuit dela început să atragă un cerc larg de autori — specialiști în materialism dialectic, în materialism istoric, istorici, naturaliști și economiști. Tov. Alexandrov a ales o cale greșită pentru întocmirea manualului, lipsindu-se de sprijinul unui cerc larg de oameni competenți. E necesar ca această greșală să fie îndreptată. Științele filosofice sunt la noi, bineînțeles, apanajul unui colectiv larg de filosofi sovietici. Metoda de atragere a unui cerc larg de autori la întocmirea unui manual este folosită acum pentru redactarea unui manual de economie politică care trebuie în curând să fie gata și pentru a cărui redactare au fost atrași

un sumal economiști, ci și numeroși istorici și filosofi. O astfel de metodă de creație este cea mai sigură, căci include și ideea de a uni sforțările diferitelor grupe de ideologi, insuficient legate între ele, cu scopul de a rezolva împreună probleme importante, de însemnătate științifică generală, spre a organiza astfel acțiunea în comun a savanților din diferite ramuri ale ideologiei, pentru a împiedica astfel ca unii să tragă într-o parte, alții în altă parte, să lovească cu degetele răsfirate, ci munca să se facă în mod organizat și încheiat, având astfel cea mai bună garanție a succesului.

Care sunt totuși rădăcinile greșellor subiective comise de o serie întreagă de savanți de seamă de pe frontul filosofic? Dece reprezentanții vechii generații de filosofi în timpul discuțiilor ce au avut loc reproșau pe bună dreptate unora dintre filosofii tineri că au îmbătrânit înainte de vreme, că le lipsește spiritul și stilul combativ? Răspunsul la această întrebare nu poate fi decât unul singur: însușirea insuficientă a bazelor marxismului-leninismului și existența unor resturi de influență ideologică burgheză. Aceasta se vedește și în faptul că mulți dintre savanții noștri nu înțeleg că marxismul-leninismul este o învățătură vie, creatoare, care se dezvoltă neîncetat și se îmbogățește neîncetat din experiența

construcției socialiste și din realizările în domeniile științelor naturale contemporane. O astfel de subestimare a acestei laturi revoluționare va a învățăturii noastre nu poate să nu ducă spre o înjosire a filosofiei și a rolului ei. Tocmai în lipsa unui spirit și a unui stil combativ trebuie căutată cauza temerilor unor filosofi de a-și încerca forțele în probleme noi, probleme actuale, în rezolvarea problemelor pe care practica le pune filosofilor în fiecare zi și la care filosofia este datoră să dea un răspuns. E timpul ca progresul teoriei societății și a statului sovietic, al teoriei științelor moderne ale naturii, a eticii și esteticii să se înlăptuiască cu mai mult curaj. Să se sfârșească odată cu lașitatea, care nu se potrivește bolșevicului. A admite o stagnare în dezvoltarea teoriei, înseamnă a secătuia filosofia noastră, înseamnă a o lipsi de ceea ce are ea mai prețios — aptitudinea de dezvoltare — transformând-o astfel într-o dogmă seacă, moartă.

Chestiunea criticii și autocriticii bolșevice este pentru filosofilii noștri nu numai o chestiune practică, dar și o chestiune profund teoretică.

Dacă conținutul intern al procesului evoluției este, după cum ne învață dialectica, lupta dintre contrarii, lupta dintre ceea ce e vechi și ceea ce e nou, dintre ceea ce moare și ceea ce se naște

te, dintre ceeace și-a trăit traiul și ceeace se dezvoltă, atunci filosofia sovietică trebuie să arate cum acționează această lege a dialecticii în condițiunile societății socialiste și în ce constă specificul aplicării acestei legi. Noi știm că în societatea împărțită în clase această lege acționează altfel decât în societatea sovietică. Iată un câmp vast pentru cercetări științifice, dar acest câmp n'a fost prelucrat de niciunul dintre filosofil noștri. Partidul nostru a găsit însă de mult și a pus în slujba socialismului acea formă deosebită a descoperirii și înlăturării contradicțiilor în societatea socialistă (aceste contradicții există și filosofil noștri din lașitate nu vor să scrie despre ele), acea formă deosebită a luptei dintre ceeace e vechi și ceeace e nou, dintre ceeace moare și ceeace se naște în societatea sovietică, care se numește critică și autocritică.

În societatea sovietică, unde sunt lichidate clasele antagoniste, lupta dintre ceeace este veche și ceeace e nou, și deci dezvoltarea de la inferior la superior nu se produce sub forma de luptă dintre clasele antagoniste, sub forma de cataclisme, cum se petrece sub regimul capitalist, ci sub forma criticii și a autocriticii, care constituie forța motrice adevărată a dezvoltării noastre, o armă puternică în mâinile partidului. Aceasta este desigur o nouă formă a mișcării, un

nou tip al dezvoltării, o nouă lege dialectică.

Marx spunea că în trecut filosofii explicau numai lumea, pe când acum problema constă în transformarea ei. Am transformat lumea veche și am construit o lume nouă, dar, din păcate, filosofii noștri nu explică îndeajuns această lume și nu participă suficient la transformările ei. Am auzit aci dăruite încercări, așa zise „teoretice“ de a explica cauzele acestei rămăneri în urmă. Se spunea aci, de exemplu, că filosofii au rămas prea mult pe loc asupra perioadei de comentare și din această cauză ei n'au trecut la perioada cercetărilor monografice. Această explicație apare desigur nobilă, dar este puțin convingătoare. Desigur că munca creatoare a filosofului trebuie să fie pusă astăzi în frunte, dar aceasta nu înseamnă că munca de comentare, mai exact de popularizare, trebuie să fie neglijată. Poporul nostru are nevoie și de această muncă.

Trebue să ne grăbim, să recâștigăm timpul pierdut. Sarcinile nu așteaptă. Victoria strălucită a socialismului, repurtată în Marele Război de Apărare a Patriei, care a fost și o victorie strălucită a marxismului, s'a așezat ca un os în gâtul imperialiștilor. Centrul luptei împotriva marxismului s'a deplasat astăzi în America și Anglia. Toate forțele obscurantismului și ale reacțiunii sunt puse în slujba luptei împotriva mar-

xismului. Sunt din nou scoase la lumină și adoptate pentru înarmarea filosofiei burgheze slugile democrației atomice a dolarului, zalele învechite ale obscurantismului și ale clericalismului: Vaticanul și teoria rasistă, naționalismul sălbatic și învechita filosofie idealistă, presa galbenă venală, și arta burgheză descompusă. Dar precum se vede, le lipsesc forțele. Sunt recrutate ultimele rezerve, sub stindardul luptei „ideologice” împotriva marxismului. Sunt atrași gangsterii, peștii, spionii și criminalii de drept comun. Voi lua la întâmplare un exemplu recent. Ziarul „Izvestia” a comunicat zilele acestea că în jurnalul „Temps modernes” redactat de existențialistul Sartre este ridicată în slavă ca o nouă revelație cartea autorului de romane polițiste Jean Genest intitulată „Jurnalul unui hoț” care începe cu cuvintele: „Trădarea, hoția și homosexualitatea, iată temele mele principale. Există o legătură organică între înclinarea mea spre trădare, hoție și aventuri amoroase”. Autorul își cunoaște, după cum se vede, meseria. Piese ale acestui scriitor sunt deseori jucate pe scenele teatrelor parisiene, iar scriitorul însuși este invitat cu insistență în America. Iată „ultimul cuvânt” al filosofiei burgheze.

Din experiența victoriei noastre asupra fascismului se știe în ce impas au fost aduse po-

poare întregi de filosofia idealistă. Acum ea apare în esența ei nouă, respingătoare și murdară, oglindind toată adâncimea și josnicia decăderii burgheziei. Prezența peștilor și a criminalilor de drept comun în filosofie înseamnă într'adevăr că ea a ajuns la marginea pieirii și a descompunerii. Aceste forțe mai sunt încă vii și în stare să otrăvească conștiința maselor.

Știința burgheză modernă alimentează clericalismul și fideismul cu argumente noi, care trebuie demascate. Să luăm, de exemplu, teoria astronomului englez Addington despre constantele fizice ale lumii, care duce deadreptul spre mistica numerelor a lui Pitagora, și care din formule matematice deduce „constante esențiale” ale lumii, cum ar fi, de pildă, cifra apocaliptică 666 etc. Neînțelegând calea dialectică a cunoașterii, raportul dintre adevărul absolut și cel relativ, mulți urmași ai lui Einstein, aplicând rezultatele cercetării legilor mișcării unui domeniu finit și limitat al universului, la întregul univers infinit, ajung la finalitatea universului, la limitarea lui în timp și în spațiu, iar astronomul Milne a „calculat” chiar că universul datează de 2 miliarde de ani. Savaștilor englezi moderni li se pot aplica cuvintele celebrului lor compatriot, filosoful Bacon, că ei „transformă

neputința științei lor în calomnie împotriva naturii“.

În aceeași măsură, argumentele kantiene ale fizicienilor burghezi atomiști din zilele noastre duc la concluzii asupra „libertății voinței“ electronului, la încercări de a prezenta materia ca un total oarecare de unde și la alte drăcii.

Aci li se oferă un câmp de activitate uriaș filozofilor noștri, care trebuie să analizeze și să sintetizeze rezultatele științelor naturale contemporane, ținând seama de cele spuse de Engels, că „cu fiecare descoperire epocală în domeniul științelor naturale, el (materialismul) trebuie să-și schimbe forma“. (F. Engels, „L. Feuerbach și sfârșitul filosofiei clasice germane“, pag. 26. Ed. P.C.R.)

Cine, dacă nu noi — țara marxismului victorios și a filosofiei ei — trebuie să fie în fruntea luptei împotriva ideologiei burgheze descompuse și mârșave; cine, dacă nu noi, trebuie să-i dea lovitura zdrobitoare?

Statele noii democrații și mișcarea de eliberare națională a popoarelor coloniale s'au născut din cenușa războiului. Socialismul este la ordinea zilei în viața popoarelor. Cine, dacă nu noi — țara socialismului victorios — și filozofii noștri trebuie să ajute pe prietenii și pe frații noștri de dincolo de hotare, să-și lumineze lup-

ta lor cu conștiința socialismului științific ; cine, dacă nu noi, trebuie să le dea această lumină și să-i înarmeze cu arma ideologică a marxismului!

În țara noastră înfloarește puternic economia și cultura socialistă. Ridicarea neîncetată a conștiinței socialiste a maselor prezintă din ce în ce mai multe cerințe față de activitatea noastră ideologică. O ofensivă împotriva rămășițelor capitalismului se desfășoară în conștiința oamenilor. Cine, dacă nu filosofii noștri trebuie să fie în fruntea ideologilor noștri și să aplice pe deplin teoria marxistă a cunoașterii, în generalizarea experienței uriașe a construcției socialiste și în rezolvarea noilor probleme ale socialismului!

În fața acestor probleme mărețe s'ar putea pune câteva întrebări: sunt oare în stare filosofii noștri să ia asupra lor sarcini noi, există oare praf de pușcă în ranițele filosofilor, n'a slăbit oare forța lor filosofică? Sunt oare în stare cadrele noastre de filosofi să înlăture prin propriile lor forțe lipsurile dezvoltării lor și să-și organizeze în spirit nou munca? În această chestiune nu pot exista două păreri. Discuția filosofică a arătat că aceste forțe există, că aceste forțe sunt însemnate și că lele sunt în stare să-și descopere greșelile și să le înlăture. Se cere numai mai multă încredere în forțele proprii, mai multă încercare a acestor forțe în lup-

ta activă, în tratarea și rezolvarea problemelor vitale actuale. Trebuie să se sfârșească cu ritmul necombativ în muncă, să lepădăm vechile metode și să începem a munci așa cum au muncit Marx, Engels, Lenin și cum muncește Stalin. (Aplauze)

Tovarăși, vă amintiți că, la timpul său, Engels se bucura și sublinia ca un eveniment politic de mare importanță, apariția unei broșuri marxiste cu un tiraj de două-trei mii de exemplare. Din acest eveniment, care pentru timpurile noastre este neînsemnat, Engels trăgea concluzia că filosofia marxistă are rădăcini adânci în clasa muncitoare. Ce să mai spunem despre pătrunderea filosofiei marxiste în straturile largi ale poporului nostru, și ce ar spune Marx și Engels dacă ar afla că lucrările filosofice sunt răspândite la noi în zeci de milioane de exemplare? Aceasta este un adevărat triumf al marxismului și aceasta constituie o dovadă vie că marea învățătură a lui Marx-Engels-Lenin-Stalin a devenit la noi învățătura întregului popor și că pe fundamentul ei, care n'are egal în lume, trebuie să înflorească filosofia noastră. Fiți deci demni de această epocă — epoca lui Lenin-Stalin, epoca poporului nostru — a poporului învingător! (Aplauze furtunoase și prelungite)
